

**מדוע נכשלה פסגת ג'נבה בין אסד לקלינטון?
מבט על "הסיפור האבוד", ספרו של פארוק אלשרע, מי
שהיה שר החוץ הסורי**

22 בדצמבר 2020

הקדמה

מאת: עמוס גלבע¹

◀ בעקבות הסכם השלום עם מצרים זכה הקורא הישראלי לספרות מצרית ענפה של אנשי צמרת מצריים על הממד הצבאי והמדיני - דיפלומטי של יחסי מצרים וישראל מנקודת ראותם ותפישתם. כיוון שכך יכול היה הקורא הישראלי לקבל תמונה כוללת ומלאה על זוויות הראיה של ישראל ומצרים כאחת ובנוסף לכך גם את של ארה"ב, שפתחה חלק מהארכיונים שלה. לא כן עם סוריה. בתחילת המאה החלו להופיע מעט ספרים שנכתבו ע"י גנרלים סורים ובחנו את הזווית הצבאית הסורית מול ישראל. רק בעשור האחרון החלו להופיע ספרים על הזווית המדינית של קשרי סוריה-ישראל בדגש על המשא ומתן להסדר עם ישראל. הבולטים שבהם:

¹ **תא"ל (די.מ.) עמוס גלבע**, מוסמך האוניברסיטה העברית בירושלים להיסטוריה של ארצות האסלאם; שירת בתפקידים מגוונים באמ"ן, בכללם ראש הזירה המזרחית האחראית על סוריה, לבנון ועיראק; היה ראש חטיבת המחקר באמ"ן ושימש יועץ ראש הממשלה לענייני ערבים; חיבר שורה של מאמרים על סוריה ולבנון ובנושאי מודיעין, וכן שלושה ספרים: "מר מודיעין" על האלוף אהרון יריב, "דמדומי בוקר" על היציאה מלבנון ו"דרמה בים האדום" על תפיסת ספינת הנשק קארין - A. בעל טור קבוע בעיתון "מעריב".

ספרו של פארוק אלשרע, מי שהיה שר החוץ הסורי בשנים 1984-2006, וספרה של ד"ר בות'ינה שעבן². ייחוד שני הספרים הללו הוא ששני המחברים היו מקורבים ביותר לנשיא לאסד, וד"ר שעבן שתוארה היה מתרגמת ראשית אך בפועל נודעה כאשת סודו. שניהם נכחו באופן אישי בכל המפגשים עם נציגי ארה"ב בסוגית ההסדר (ובכלל זה במפגש ג'נבה בין אסד לקלינטון) ובשיחות עם הבכירים הישראלים. שניהם ליוו את השיחות ומייצגים נאמנה את עמדת היסוד הסורית של תהליך ההסדר עם ישראל ונהנו מאמונו של חאפטי' אסד³.

פארוק אלשרע (משמאל), בתצלום העדכני האחרון שלו בביתו בדמשק מה-8 באוקטובר 2018 (דף הפייסבוק של Hadi Danial, 12 באוקטובר 2018)

◀ ספרו של פארוק אלשרע, מי שהיה שר החוץ הסורי, יצא לאור בשנת 2015 בהוצאת המרכז הערבי למחקר ולמדיניות (ACRPS, Arab Center for Research and Policy Studies). מכון מחקר הממוקם בדוחה שבקטר, ויש לו סניף בביירות. בראשו עומד עזמי בשארה, מי שהקים את מפלגת בלד, נבחר מטעמה לכנסת, ונמלט מישראל לאחר שנחשד כי מסר מידע לחזבאללה. המכון מנהל פעילות ענפה במספר תחומים, בין השאר לימודים אקדמאיים לתואר שני; הוצאה לאור של ספרים וכתבי עת; וקיום כנסים שנתיים העוסקים במדיניות ואסטרטגיה בעולם הערבי.

◀ מספרו של פארוק אלשרע "הסיפור האבוד", העוסק במגוון היבטים של מדיניות החוץ הסורית, בחרנו לתרגם דווקא את הפרק על פסגת ג'נבה שהתקיימה ב-26 במרץ 2000, בין הנשיא אסד לנשיא קלינטון. שכן בראייה לאחור המפגש הזה היה בעל משמעות היסטורית רבה. הוא סימל את סופו המעשי של עידן השיחות להסדר מדיני בין ישראל לסוריה; המפגש היווה את סוף דרכו של הנשיא חאפטי' אסד, שמת כשלושה חודשים לאחר מכן; המפגש סיים למעשה את עידן הנוכחות הישראלית בלבנון, שכן כחודשיים לאחר מכן צה"ל יצא מ"אזור

² ספרה במהדורה האנגלית מ-2013 נקרא "יומן דמשק: דו"ח פנימי על דיפלומטית השלום של אסד 1990-2000" ("Damascus Diary: an Inside Account of Hafez al-Assad's Peace Diplomacy"); במהדורה הערבית, שיצאה ב-2015, הוא נקרא: עשר שנים עם אסד"

³ **בתינה שעבן** המשיכה למלא תפקיד בכיר במשטר הסורי, גם לאחר מותו של חאפטי' אסד. כיום היא משמשת כיועצת לעניינים מדיניים ולהסברה בלשכת הנשיאות הסורית. **פארוק אלשרע** כיהן כסגן הנשיא במשטרו של בשאר אסד (מונה בשנת 2006) אך בשלב כלשהו (כנראה לאחר פרוץ מלחמת האזרחים) סיים את תפקידו. הוא סולק כנראה מכל עמדות המפתח ונעלם מהתקשורת. על פי דיווח עדכני (הטעון אימות), הוא כיום בן 82 וחולה בסרטן (mena-monitor, 7 דצמבר 2020).

הביטחון" (כישלון השיחות בג'נבה הקל על קבלת ההחלטה של אהוד ברק לצאת מלבנון ללא הסכם עם סוריה); כראוי לסוף עידן השיחות חשף מפגש ג'נבה בצורה האכזרית והחדה ביותר מדוע סוריה וישראל לא יכלו להגיע להסדר מדיני.

מה מלמד אותנו כישלון המפגש בג'נבה?

◀ קו ישר מחבר את מה שהסתיים ב-26 מרץ 2000 למה שהתחיל ב-3 אוגוסט 1993 במשרד ראש הממשלה בירושלים, בפגישה מצומצמת בין יצחק רבין לבין וורן כריסטופר, שר החוץ האמריקאי בממשל קלינטון. השתתפו בפגישה דניס רוס, השליח האמריקאי למזרח התיכון ואיתמר רבינוביץ', שגריר ישראל בושינגטון. בפגישה העלה ראש הממשלה רבין את ההצעה הבאה (על פי ספרו של דניס רוס "השלום האבוד"):

"ארה"ב יכולה להעביר לסוריה את הדברים הבאים: אני אהיה מוכן להתחייב בפני ארה"ב שישראל

תיסוג מכל רמת הגולן (fully from the Golan Heights) בתנאי שצרכי ישראל ימולאו ובתנאי

שההסכם עם סוריה לא יהיה תלוי בשום הסכם אחר, כמו למשל ההסכם בין ישראל לפלסטינים."

◀ בהמשך הפגישה פירט רבין מהם הצרכים הישראליים שיש למלא אותם: ראשית, נורמליזציה מלאה עם סוריה, עם שגרירים, שתתחיל מיד לאחר השלב הראשון של הנסיגה הישראלית; שנית, הנסיגה תאריך חמש שנים; שלישית, סידורי ביטחון משביעי רצון, כאשר ארה"ב מאיישת תחנות התרעה בגולן; רביעית, צרכי המים של ישראל חייבים להיות מובטחים. התחייבות מותנית זאת של רבין לאמריקאים זכתה לכינוי "הפיקדון" (של רבין) או "הכיס" (הפיקדון הנמצא בכיס של ארה"ב). סוכם עם וורן כריסטופר כי דבר ה"פיקדון" ישמר בסוד בצורה הקפדנית ביותר.

◀ יום לאחר קבלת ה"פיקדון" ב-4 אוגוסט 1993, נפגשו כריסטופר ודניס רוס עם אסד בנוכחות פארוק אלשרע וד"ר בות'ינה שעבן, והציגו לו את נוסחת ה"פיקדון". הם חזרו ונפגשו אתו ב-28 אפריל 2004, ואז העלה אסד (לפי ספרו של פארוק אלשרע) שתי שאלות: האחת, האם כאשר רבין מתחייב לנסיגה מלאה מרמת הגולן הוא מתכוון לנסיגה לקו ה-4 ליוני 1967? השנייה, האם יש לרבין תביעה מכל סוג שהוא לגבי אדמות הנמצאות מזרחית לקו הזה? "כל ויתור סורי על שעל אחד של אדמה (ממזרח לקו ה-4 ביוני) פירושו ויתור על כל רמת הגולן", הסביר אסד לשר החוץ כריסטופר. לא עבר זמן רב, והאמריקאים הבהירו לאסד כי בנסיגה מלאה מתכוון רבין לנסיגה לגבול הבינלאומי (ולא לקו ה-4 יוני 1967, שאינו משורטט במפות) המשאיר את כל הכנרת בריבונות ישראלית מלאה וכן את מעינות הבניאס.

◀ בעמדה זאת של אסד היה "קבור הכלב". עמדה זאת היא שייצרה מלכתחילה א-סימטריה מוחלטת בין עמדות המוצא של הצד הסורי והצד הישראלי, והיא זאת שהפכה את השיחות, עד לכישלון המהדהד במפגש בג'נבה, לחד ממדיות מבחינת הסורים:

◆ "קיר הברזל" הסורי היה שקו ה-4 יוני (ישרטטו אותו המומחים כמה שירצו) מסמן את השטח שבו שלטו הסורים ב-4 יוני 1967, ערב מלחמת ששת הימים. לפיכך, הוא עובר לאורך מימי הכנרת בחלקה הצפון מזרחי, לאורך הירדן בגולן וכולל את מעינות החצבאני (וכל זאת בנוסף לאזור אל חמה). כלומר,

הסורים דבקו בקיום שליטתם על מקורות המים של ישראל ועמדות יסוד זאת יצרה מצב בלתי אפשרי מבחינת ישראל.

◆ מה שעניין את הסורים היה שדרישתם זאת תתקבל ע"י ישראל. הם הפכו דרישה זאת לציר המרכזי של כל השיחות והדיונים עמם. התמורה שאותה פירט ראש הממשלה יצחק רבין, שאותה הסורים נדרשו לתת לישראל הפכה בראייתם לסרח עודף. המו"מ מבחינתם התמקד ב"קח" כאשר לתפיסתם ה"תן" לישראל ימצא (איכשהו) את פתרונו לאחר שסוריה תקבל את מה שמגיע לה.

◆ לכן, על פי תפיסתם, של הסורים, השלום שישראל כל כך רוצה, יבוא מעצמו, מעצם הנסיגה של 100% לקו ה-4 ביוני, כאשר סוריה יושבת על ברז המים של מדינת ישראל. לא רק השלום אלא גם הביטחון של ישראל יצמח מהנסיגה המלאה שלה כדרישת סוריה. כיוון שכך, אם ישראל אינה רוצה לסגת כפי שסוריה דורשת, אזי פירושו של דבר שישראל אינה רוצה בשלום

◀ אם אצל סאדאת נסיגה מלאה של ישראל מסיני תהיה תמורת שלום וביטחון עם מצרים, אצל אסד המדובר היה רק בנסיגה מלאה. לא רק זאת. סאדאת היה מוכן לעשות צעדים דרמטיים כדי להמחיש את רצונו בהסכם עם ישראל: לבוא לירושלים ולהדהים בכך את כל העולם; סאדאת היה מוכן לאפשר למשלחות של ישראל לבוא למצרים עוד לפני שנחתם בכלל חוזה השלום; סאדאת היה מוכן להסדרי ביטחון עם ישראל בחצי-האי סיני. סאדאת היה מוכן להשאיר את אזור טאבא בידי ישראל גם לאחר חתימת הסכם השלום, ובכך לוותר זמנית על נסיגה ישראלית מלאה מסיני לגבול הבינלאומי, על מנת שגורל טאבא ייחרץ בבוררות בינלאומית. מצדו של אסד הנסיגה לקווי ה-4 ביוני הייתה חזות הכל ללא תמורה לישראל.

◀ לב ליבה של גישת אסד התגלה בדקות הראשונות של המפגש עם קלינטון בג'נבה, ממש כאילו פתחו אותו בניתוח לב פתוח. ברגע שאסד שמע מקלינטון שישראל רוצה להשאיר בידה את הכנרת, הירדן ומעינות הבניאס, הוא חדל להקשיב לקלינטון ולא רצה לשמוע בכלל מה היא התמורה הסורית. מבחינתו השיחות נגמרו.

◀ ולעניין האמריקאי, סאדאת החל במדיניות הפרו-אמריקאית שלו הרבה לפני נסיעתו לירושלים. היה זה שינוי כיוון במדיניות החוץ המצרית, שנמשך שנים, ותחילתו במלחמת יום הכיפורים. בסוריה של חאפט' אסד לא היה שינוי כזה. כל מה שהיה הייתה אפשרות עמומה, שאולי בעקבות הסכם עם ישראל, יחול שינוי באוריינטציה של המדיניות הסורית מכיוון רוסיה לכיוון ארה"ב. וכמובן שהייתה חשדנות סורית תמידית כלפי האמריקאים. ד"ר בות'ינה שעבן נתנה לכך ביטוי ברור בספרה, כאשר היא האשימה את שגריר ארה"ב מרטין אינדיק בהפצת שמועות שאסד איבד את זכרונו ולכן יהיה קל "לעבוד עליו" במפגש ג'נבה. שמועות אלה היו בראייתה חלק מהלוחמה הפסיכולוגית האמריקאית נגד הנשיא אסד.

◀ פארוק אלשרע יודע גם הוא לספר "זוטות" בעלות משמעות: אסד הגיע למלון בג'נבה ב-25 מרץ ועלה לישון מוקדם. המפגש נקבע למחרת לשעה 10.00. קלינטון ומשלחתו הגיעו למלון בשעת ערב מאוחרת ביותר, ועשו רעש רב, אשר הפריע לשנתו של אסד. וכדי להרבות כעס, אסד המתין למפגש בשעה 10.00 בבוקר, אך כל

הזמן האמריקאים הודיעו שהיא תתאחר, ובסוף קבעו אותה לשעה 1500. אסד, לפי אלשרע גילה סבלנות, אך נקל להבין שאסד חש פגוע ומושפל.

**פארוק אלשרע עם מזכירת המדינה של ארה"ב מדלן אולברייט בג'נבה בשנת 2000
(אלערבי אלג'דיד, 1 בפברואר 2015, במסגרת פרסום זיכרונותיו של פארוק אלשרע)**

◀ וכאן אנו מגיעים לפיל הלבן שבחדר, שנוכחותו רבצה על משתתפי המפגש בג'נבה. מחלתו חשוכת המרפא של אסד. גם האמריקאים וגם הישראלים, ידעו זאת אך למעשה התעלמו מכך. לפנינו שליט סורי היודע שימיו ספורים; שראשו טרוד בהעברה חלקה של השלטון לבנו חסר הניסיון; הרואה עצמו כאחראי לכל שעל של האדמה הסורית שאבדה במלחמת 1967 כאשר הוא היה שר ההגנה; הרואה עצמו כיושב ב"שוחת ההגנה" הערבית נגד "המזימות התוקפניות" של ישראל הנתמכות ע"י העוצמה האמריקאית. לנוכח זאת, וממרחק של כעשרים שנים, ניתן להעלות את השאלה האם בכלל ניתן היה לצפות לתוצאה חיובית ממפגש ג'נבה? איך בכלל ניתן היה לקוות לפשרה היסטורית בין סוריה לישראל בדומה לפשרה שהושגה בין מצרים לישראל?

◀ קריאת הפרק אודות מפגש ג'נבה בספרו של פארוק אלשרע מספקת לנו הצצה נדירה אל אירוע היסטורי, שאליו הגיעה סוריה בתום שבע שנים של שיחות ומגעים עם ישראל בתיווך אמריקאי. בראייה לאחור עמדות היסוד של נשיא סוריה לא השתנו כהוא זה בשבע השנים הללו. תחת אהוד ברק כראש ממשלה הייתה מוכנה ישראל להרחיק לכת בהיענות לדרישות סוריות ולסגת כמעט מכל רמת הגולן. אולם הסורים מצדם לא היו מוכנים להעניק תמורות מהותיות בנושאי יסוד, שהיו חשובים לישראל, ובמרכזם נושא המים המקפל בתוכו גם את בעיית מיקום הגבול, שבין סוריה לישראל.

◀ ואי אפשר שלא להזכיר את ההיבט הלבנוני, שישראל ניסתה לכרוך אותו באמצעות האמריקאים בשיחות בג'נבה. על פי פארוק אלשרע הועלה במהלך המפגש העניין הלבנוני כתנאי (להסדר סורי עם ישראל). משהעלו האמריקאים את הנושא הגיבו הסורים, כי אם יסתיים (בהצלחה) נושא סימון גבולות ה-4 ביוני, ניתן יהיה לומר שהושגה התקדמות והדבר "יעודד את הלבנונים למשא ומתן".

◀ כחודשיים לאחר מפגש ג'נבה יצאה ישראל מ"אזור הביטחון" בחסות האו"ם, על בסיס החלטת מועצת הביטחון 425. לאחר הפרק על מפגש ג'נבה כותב פארוק אלשרע על היציאה מלבנון. מסתבר, לדבריו, שחאפט' אלאסד והצמרת הסורית לא יצאו מגדרם מרוב אושר על הנסיגה. הם אף הסתייגו מהצהרות פארוק אלשרע אותם השמיע מחוץ לסוריה, שבהן הציג את הנסיגה כהישג סורי. אלשרע מתאר כי בכלי התקשורת

הסורים שררה דממה "שהאפילה על אירוע ה-25 במאי" (היציאה מלבנון). מדוע? מסתבר שמה שהכעיס את המשטר הסורי הייתה העובדה שיציאת צה"ל נעשתה בחסות האו"ם ולא היה ניתן להציגה כנסיגה חד-צדדית וללא תנאים. מששאל אלשרע את הנשיא אסד לפשר החמיצות הסורית השיב לו הנשיא: "אילו הייתה הנסיגה הישראלית מלבנון נעשית ללא הסכם או תנאים אזי זה היה טוב מאוד".

פרק 19 בספר "הסיפור האבוד": פסגת ז'נבה בין אסד וקלינטון (ע"ע 435-459)

תרגום: ששי ענברי⁴

פגישות שפרדסטאון (להלן שפרדס) נכשלו. הדבר התברר לעולם ימים ספורים לאחר סיומם, למרות הגמישות שהפגין הצד הסורי בכול שלוש הוועדות, שגזלו את מרבית זמנם של הנושאים ונותנים הסוריים והישראלים, והמפקחים האמריקנים שסייעו בהשלמת עבודת הוועדות. באשר לוועדה הרביעית, שטיפלה בעניין סימון קו הגבול מן ה-4 ביוני 1967, ועדה זו נותרה תקועה במקומה, משום שברק, אשר עמד בראש הצד הישראלי לשמא ומתן בשפרדס, לא היה מוכן להכיר בתכולת "הפיקדון של רבין". משום כך הוא גם לא הסכים לסמן את הגבולות עפ"י קו הגבול מ-4 ביוני. אלא שהדברים שהוא חזר ואמר במהלך השיחות, כי הוא בשום פנים ואופן לא ימחק ולא יבטל את מה שהוסכם על דעת קודמיו, וביחוד על דעת רבין, כולל "הפיקדון" המפורסם שלו, היו, למעשה, חסרי משמעות.

ראשית, צריך להודות, כי המשא ומתן בשפרדס, שנמשך חמישה ימים, בין ה-3 ל-8 בינואר 2000, בעיר הנידחת ודלילת האוכלוסין הזאת, לא היה מתרחש בנוכחות אמריקנית בלעדית, ובהיעדרות בולטת של רוסיה, האיחוד האירופי והאו"ם, אלמלא הייתה התחייבות אמריקנית מאושרת ע"י הרשות השלטונית המבצעת האמריקנית הגבוהה ביותר, שקבעה, כי משמעות "הפיקדון של רבין" היא נסיגה לקוי ה-4 ביוני 1967, וכי "פיקדון" זה נמצא ברשות נשיא ארה"ב בכבודו ובעצמו. הנשיא פיקח אישית יחד עם שרת החוץ, מדלן אולברייט, על התנהלות השיחות בשפרדס. שנית, צריך להודות, כי נשיא ארה"ב ביל קלינטון, שנהנה מפופולריות רבה בארצו פנימה, עד לחודשים האחרונים של הקדנציה השנייה לנשיאותו, נפל קורבן למעשה רמיה והתעיה מצד ברק. הוא הביע זאת בפני אישית, בצורה כנה בפגישה שקיימנו בארבע עיניים לפני שעזבתי את שפרדס. אבל מה שהכי חשוב הוא, שהוא גם הביע זאת בשיחת טלפון ארוכה עם הנשיא חאפט' אלאסד ב-18 בינואר 2000 (כלומר, עשרה ימים הספיקו לו לבדוק את כל מה שנאמר בין משלחות ישראל וסוריה במהלך שיחות שפרדס, ואת כל מה שדלף מהן לתקשורת הבינלאומית - הסוגריים במקור).

בשיחת טלפון זו אמר הנשיא קלינטון לנשיא חאפט' אלאסד: "חשבתי רבות על שיחותינו האחרונות, ועל התקציר של השרה מדלן אולברייט, לגבי שיחותיה עם השר אלשרע. כידוע לך, כבוד הנשיא, נחלתי אכזבה קשה אחרי השבוע הראשון של שיחות שפרדס. אכזבתי נבעה מכך שהישראלים לא השיבו בחיוב לדברים שבהם אתם גיליתם גמישות. הבהרתי לראש הממשלה ברק שנדרשת לנו תזוזה, אם אנחנו רוצים להצליח. עוד אמרתי לו שעל ישראל וסוריה לקבל החלטות קשות. ואכן כרגע קיבלתי מברק אישור מחדש של "הפיקדון של רבין", כולל התחלה של סימון גבולות ה-4 ביוני, זאת בנוסף לסוגיות האחרות". הנשיא אסד קטע את דבריו ואמר: "זה טוב". אז המשיך הנשיא קלינטון בדבריו, שנקראו כנראה מן הכתוב ואמר: "אני מקווה שיש בכך מענה חיובי לצרכים שלכם, אותם הבעת בפניי, ואשר סיכם לי אותם פארוק אלשרע, בפגישתי עמו, כלומר,

⁴ ששי ענבר שירת ביחידה 8200 באמ"ן והינו בעל ניסיון רב בתחום התרגום.

התחלת סימון קווי הגבול. אם זה עונה לדרישותיכם, אזי, גם לברק ישנן דרישות שצריך למלא אותן במקביל לעניין הגבולות ולאישור "הפיקדון של רבין", הדרישה היא להתחיל בשיחות בצד הלבנוני ימים מספר אחרי פגישת סוריה ולבנון בפעם השנייה".

◀ כאן שורבב עניין לבנון כתנאי, שלא הועלה בשיחות שפרדס. הנשיא אסד השיב, כי יש לו ספקות גדולים באשר לכוונותיו של ברק. הוא הציע, שקודם כל תתחיל לעבוד ועדת מומחים משני הצדדים, על סימון גבולות ה-4 ביוני ותסיים עם נושא זה. או אז ניתן יהיה לומר, שהושגה התקדמות. דבר זה יעודד את הלבנונים להיכנס למשא ומתן, ויקנה לכול הצדדים תחושת ביטחון.

◀ הנשיא קלינטון לא היה מרוצה מתשובה זו, שמנקודת ראותו עלולה לעורר בישראל קשיים מעשיים ופוליטיים. צמצום השיחות בין סוריה לישראל אך ורק לנושא סימון גבולות ה-4 ביוני, יביא לכך שאמצעי התקשורת יצמצמו את הכיסוי שלהם לדברים שימסור להם ברק בעניין גבולות ה-4 ביוני, ולא יזכירו כלל את עניין לבנון. דבר זה יציג את ברק ומדיניותו באור שלילי, לעיני האזרח הישראלי.

◀ קלינטון התחייב לאשר מחדש את "פיקדון רבין", ולהתחיל את סימון גבולות ה-4 ביוני, אם הנשיא אסד יסכים לחדש את השיחות, כפי שהוא הציע בראשית דבריו, ואם הוא יסכים להצטרפותה של לבנון לשיחות. אבל הנשיא אסד השיב, כי למרות שנכון לומר שיש לסוריה השפעה בלבנון, היא לא יכולה להכריח אותה לעשות דבר שלבנון לא משוכנעת בתועלת שלו. הניסיון של לבנון עם ישראל לא נשכח עדיין.

◀ הנשיא קלינטון התנצל שוב על שהוא דוחק (בנשיא אסד) ועל כך שהוא לא הבין את הדברים הללו כשהזמין את הצדדים לשיחות שפרדס. הוא הביע כעס על כך שברק לא הקדיש את תשומת הלב הנדרשת לדברים המבוקשים, והודה כי היה עליו ליידע את אסד, ולדבר על כך גלויות עם אלשרע, כבר בימים הראשונים של השיחות. הוא הוסיף, כי הוא מקווה, שהנשיא אסד לא יטרוק את הדלת בפני הצעתו.

◀ הנשיא אסד השיב שהוא תמה על הפחד של ברק לסמן את גבול ה-4 ביוני. הרי האדמה תמשיך להיות בשליטתו כשהמומחים משני הצדדים ישלימו את סימון הקו. יתר על כן, ברק יודע שהוא ימשיך להחזיק בגולן במהלך המשא ומתן עד לסיומו, יהיו תוצאותיו אשר יהיו. הוא הוסיף, כי הספקות של המשלחת שלנו עומדים בעינם, והם לא ייצאו לשיחות פעם נוספת, אם הדברים האלה לא יהיו ברורים לחלוטין.

◀ באשר ללבנון, אמר הנשיא אסד, שהוא עצמו ניסה לשכנע את הלבנוניים, והוא באמת רוצה שהם יצטרפו לתהליך השלום, ושיגיעו להסכם עם ישראל, אך הלבנונים תוהים מדוע הישראלים מתעקשים לסיים איתם את העניין במהירות, לפני שהם משיגים משהו מוחשי עם סוריה? באשר לתקשורת אמר הנשיא אסד לקלינטון: "הלא ברק עצמו נתן לאחרונה לפחות ארבעה ראיונות טלוויזיוניים, בשעה שאלשרע לא קיים בתקופה זו אך לא ראיון אחד. אנחנו תמיד עומדים בדיבורנו אבל הצד השני..."

◀ הנשיא קלינטון היה בתחושה, שהנשיא אסד השיב בכנות לכול שאלותיו, והותיר את הדלת פתוחה מעט. הוא סיים את שיחת הטלפון הארוכה באומרו, שהוא מבין כעת את העמדות בצורה טובה יותר, וכי אין מנוס מלאשר מחדש את "הפיקדון" ולסמן את הקו מ-4 ביוני. עוד הוא אמר, כי הוא בטוח שניתן לגשר על התהום שבין

הצדדים, ושחשוב ואף הכרחי להבקיע בין הצד הסורי לישראלי. הוא אמר גם שזה נכון לגבי עסקה עם לבנון, ושהוא ישוב ויתקשר בקרוב לנשיא (אסד).

◀ קלינטון המשיך לסגור במרץ רב את הפער בין סוריה לישראל, מתוך הכרה, ששיחתו הארוכה עם הנשיא אסד ב-18 בינו' 2000 הייתה כנה ומעודדת, ויתכן שתוביל להסכם שלום בין סוריה וישראל, אם ברק יוותר על העמימות הלא קונסטרוקטיבית, ביחסו ל"פיקדון של רבין", ואם הוא יסכים להקמת ועדה לסימון גבולות ה-4 בינו'.

◀ ביום שלישי, ה-7 במרס 2000 בשעות אחר הצהריים, התקשר הנשיא קלינטון לנשיא אסד, התנצל על האיחור שנבע מהניסיון שלו לברר עם ברק, בשבועות שחלפו, בין ה-18 בינואר ל-7 במרץ, מה הוא יכול לעשות, כדי להיענות לצרכי סוריה. הוא הוסיף ואמר, שהוא (קלינטון) עשה מאמץ רציני מאוד, והוא נמצא כעת במצב שמאפשר לו לתת תשובה, אך גורם הזמן הוא חשוב ביותר, וזו גם דעתו של ברק בעניין. אסור לאפשר לעניין זה להימשך לאורך זמן. הוא ציין שעניינים בלתי צפויים עלולים לשתק את מאמציו, לכן הוא מציע להיפגש (אם הנשיא אסד) ביום חמישי הבא, ה-9 במרץ 2000 בז'נבה. הוא הוסיף, שהוא יודע שההתרעה קצרה מאוד, אך לדבריו: "יש לנו הזדמנות שאסור לנו לאבד אותה".

◀ הנשיא השיב לו, שהוא עסוק מאוד כרגע, וכי מתבצעים אצלו חילופי גברי בשורות הממשלה, והוא חייב להשלים אותם כעת. הנשיא קלינטון השיב, שהוא אמור לצאת להודו ב-18 במרץ 2000, ושלא יוכל לדחות ביקור זה, כיוון שהוא כבר דחה אותו מן המועד שנקבע לו בשנה שעברה. הוא שב והדגיש את חשיבות הדברים שהוא עומד לומר לנשיא אסד בפגישה, ושאלולא היו הדברים חשובים, הוא לא היה דוחק כל כך לקיים את המפגש במהירות. הוא ציין שהוא לא יכול להרחיב את הדיבור על נושא זה בטלפון, ושיש לו מידע, שהוא רוצה להעבירו אישית, ובמפורט לנשיא אסד, כדי למנוע אי הבנות כלשהן.

◀ הנשיא אסד ביקש מקלינטון לתת לו שעה או שעתיים להשיב, כיוון שהוא לא מחליט לבד, ועליו להיוועץ בהנהגה.

◀ הנשיא אסד שב והתקשר באותו יום שלישי, ה-7 במרץ 2000 בשעה 1730 לנשיא קלינטון, והדגיש באוזניו שאינו רוצה שתהיינה הפתעות בפגישתם בז'נבה, והציע כמועדים לפגישה את ה-13 וה-14 במרץ, או במועד אחר אחרי החג. קלינטון השיב שיש בעיה עם תאריך זה בגלל ביקורו המתוכנן בהודו, ושהוא מציע שהם יפגשו אחרי שובו מהביקור. עם זאת, הוא הדגיש שוב את חשיבות גורם המהירות בקיום הפגישה, ואת הדברים החשובים שהוא עומד להביא לפגישה, מאחר ו-"ברק רציני ביותר לגבי פתרון הסוגיה אתכם". סוכם, אם כן, לערוך את הפסגה בין הנשיאים אסד וקלינטון ב-26 במרץ 2000.

◀ באותו חודש מרץ 2000, ארחה דמשק כמה משלחות ערביות ולא ערביות, בדרגים שונים, בהן נשיאי מדינות, ראשי ממשלה, שרי חוץ ונציגים אישיים (של מנהיגים) כדי לעמוד מקרוב על ההתפתחויות האחרונות בסוריה ובראשן: א. כישלון תהליך השלום ב. החמרת מצב בריאותו של הנשיא. ג. הרכבת הממשלה החדשה, וחלקו של בשאר אלאסד בהקמתה, לראשונה. ד. שאלת "ההורשה", שמרבית אמצעי התקשורת הערביים והזרים החלו לדון בה, לאחרונה, באינטנסיביות רבה. המפגש הבולט ביותר, שמשך את מירב תשומת הלב, נגע לאיגרת

ששוגרה במשותף ע"י נשיא ארה"ב ומלך סעודיה, והועברה בידי אותו שליח, הלא הוא הנסיך בנדר בן סלטאן, שגריר סעודיה בווינגטון, וזקן הסגל הדיפלומטי בה.

◀ בנדר היה פעיל מאוד בקיום מגעים סודיים. הוא סבר, שבמהלכים אלה הוא משרת את האינטרסים של סעודיה, של ארה"ב ואת תהליך השלום. אלא שבשקיקה זו, הוא לא דייק בהתבטאויות שנגעו לאינטרסים של אלה, שהוא חשב שהוא משרת אותם. לא ניתן להגדיר את הדברים שהוא העביר (לשולחיו), כענייניים. הנשיא אסד כעס כשגילה שהוא ניסה להעביר לאמריקנים את הרושם, שהסורים מתונים באומרו שהם (הסורים) לא יעמדו ארוכות במשא ומתן על **"מטר אחד או שניים"** (המירכאות הן במקור לשם הדגשה). הוא חשב שבכך הוא משווק בצורה חיובית את עמדות סוריה, בפני הקהילה הבינלאומית.

◀ הנשיא קרא לי למשרדו, והצמיד אלי את הנסיך (בנדר בן סלטאן), שישב אצלו בארמון (הנשיאות), בכדי שאדון עמו בפרטים. הנשיא ביקש ממני לזמן לפגישה את ד"ר בשאר (אלאסד) להשתתף בפעם הראשונה בסעודת (עבודה), באגף המגורים של ארמון אלרוצ'ה. הודעתי לנסיך כי ד"ר בשאר ייקח חלק בסעודה ובשיחות בינינו. כשנפגשנו רשם הנסיך את תמצית הדברים שאמרנו. לאחר הסעודה ביקשתי ממנו להקריא (באוזני) את מה שהוא רשם, אך הוא השיב לי, כי מה שהוא רשם שונה ממה שאמרנו. ניסחנו את הדברים מחדש כמה פעמים, בכדי שעמדת סוריה תובן באופן בהיר. הוא המשיך, ללא תועלת, לאורך יותר משעה, לנסות לשמור בכיסו את הנייר עם הניסוח הסופי, שמבטא את העמדה הסורית. השארתי אותו לטיפולו של ד"ר בשאר, והסתלקתי, כי היו לי התחייבויות קודמות לפגישות נוספות.

◀ לאחר שובו של הנסיך (בנדר) לווינגטון, הוא סיפר סיפורים שונים לגבי הפגישות (שקיים בדמשק) ולגבי השעות הארוכות (שהתנהלו פגישותיו) במטרה להרגיע את האמריקנים, (ולשדר להם) שמצב העניינים השתפר. אך הוא לא סיפר (לאמריקנים) כיצד ניסחנו מחדש מספר פעמים את מה שהוא רשם, ושכל פעם הוא תחב לכיסו ניירות נוספים. נראה, שהנסיך בנדר למד מן האמריקנים, בנוסף לדברים אחרים, למהר ולסיים את מה שהוא רוצה, או את מה שהוטל עליו לבצע. בכירים אמריקנים רבים, ואולי גם לא אמריקנים, שאלו אותו על ביקורו המכריע בדמשק ועל בריאותו של הנשיא. הם ביקשו לדעת אם זה נכון שהוא שוחח אתו שלוש שעות רצופות? מי העביר לו את העמדה הסורית? האם היה זה בנו של הנשיא, אלשרע, או שניהם יחדיו? הוא התעקש לומר שפגישתו (עם אלשרע ובשאר) שארכה מספר שעות, התרחשה מיד אחרי פגישתו עם הנשיא חאפט' אלאסד, שבריאיותו של הנשיא היא יותר ממצוינת ושהוא ישב אתו ביחידות, בארבע עיניים, ללא נוכחות אדם נוסף כלשהו. הנסיך בנדר ביקש להעביר תמונה חיובית של סוריה ושל עמדותיה המתונות ביחס לתהליך השלום, כדי לקרב אותן אל בני שיחו האמריקנים והישראלים גם יחד. לדברי הנשיא אסד, נראה לו, שהוא (הנסיך בנדר) לא הבין בשעתו, כי אותם ימים היו מכריעים ביחס לתהליך השלום, ושהמשל האמריקני קבע, או התכוון לקבוע את עמדותיו ביחס לתהליך השלום עם סוריה, בהתבסס על הדברים שסיפר להם הנסיך הסעודי, בשם המלך הסעודי פהד אבן עבד אלעזיז, אבי יוזמת השלום הידועה מהשנים 1981, 1982.

◀ מי שמתעניין בסוגיות מזרח תיכוניות, ובעיקר בעתיד השלום בו, רוצה לדעת, באמת, מה קרה בדיוק בפסגת ז'נבה ב-26 במרס 2000, בין הנשיאים אסד וקלינטון, אחרי כישלון שיחות שפרדס. דליפות והדלפות רבות של

שמועות ושאלות נפוצו סביב פסגת ז'נבה. הן נגעו בחלקן למשך המפגש. נפוצו שמועות שנעו בין חמש דקות, ולמעלה משעתיים. התעוררו שאלות באשר למשמעות ההבדל בפערי הזמנים, ובאשר להשפעת פערים אלה על מהלך המפגש, ועל תוצאותיו. להדלפות הנוגעות למשך השיחה, נוספה הדלפה אחרת, הנוגעת לסיבה שהייתה לאיחור בן שלוש או ארבע שעות, בפתיחת המפגש, מן המועד שנקבע מראש. התעוררה שאלה בנוגע למה שהתרחש במהלך שעות אלה, בפומבי ובחשאי. האם הדבר היה כתוצאה מבריאותו המעורערת של הנשיא אסד, שלא היטיבה עמו, מאז שהועברה (דגימת) שתן שלו, לבדיקות מעבדה ומודיעין, בעת שהשתתף בלוויית מלך ירדן, כפי שנטען במספר אמצעי תקשורת? או שמא (האיחור נבע) מכך שהנשיא קלינטון נתקף בכאבים עזים במערכת העיכול, כתוצאה מאכילת אוכל מתובל בתבלינים הודיים, במהלך מסעו לאסיה, ממנו שב בליל ה-25 במרס 2000. בכול מקרה, איזו משתי סיבות אלה עמדה מאחורי האיחור (בקיום המפגש) נותרה תעלומה?

◀ בספרות המודרנית, או לייתר דיוק, בספרות שאחרי מלחמת העולם (השנייה) הגיע לחנויות הספרים ז'אנר חדש של "הסיפור הקצר". זה לא סיפור המשתרע על פני מאות עמודים, שהכירו הקוראים בעבר הרחוק. אלה גם לא הסיפורים הקצרים, שכתובים על פני מספר מועט של עמודים. לדעתי, אלמלא הפסיקו הקוראים לרכוש את הסיפורים הארוכים, שלא עלו בקנה אחד עם רוח הזמן, ואלמלא התחושה שרווחה, שהסיפור הקצר שפורסם את עלילתו על פני מספר מועט של עמודים שלא מצליחים להרוות את צימאוננו של הקורא, המצפה להתוודע, בזמן קצוב, לדמויות בוגרות שונות, לא היה בא לעולם "הסיפור הקצר" (המודרני) ומפלס את דרכו לשווקים. הדבר נכון גם לגבי סרטים, נאומים, מאמרים וספרי זיכרונות.

◀ אנחנו, במשרד החוץ הסורי בדמשק, סיכמנו טלפונית ובמזכרים בעל-פה, עם הצד האמריקני, מזכרים שנשלחו מהשגרירות האמריקנית, שמפגש הפסגה בין אסד וקלינטון יתקיים בז'נבה, ב-26 במרץ, ושהפגישות הרשמיות יחלו בשעה עשר בבוקר, לפי שעון ז'נבה. על פי ידיעות ודאיות שהיו ברשותנו, ידענו, שהנשיא קלינטון רצה, ואף דחק בנמרצות, יותר מפעם אחת בשיחות טלפון שקיים עם הנשיא אסד, בראשית חודש מרץ, שהוא רוצה לראותו בז'נבה, לפני צאתו למסעו האסיאתי, כיוון שיש לו דברים חיוביים וחשובים שהוא צריך ליידע את אסד, שנוגעים לתיקון הכישלון שספגו בשיחות שפרדס בתחילת השנה, ושברק מוכן יותר כעת לקבל את "הפיקדון של רבין" ולסמן את קו ה-4 ביוני. כך תרגמה את הדברים מפי הנשיא קלינטון, בשיחת טלפון, בת'ינה שעבאן, המתרגמת של הנשיא.

◀ הנשיא אסד, מטבעו, לא נוהג להיתפס לפורמליות, אלא אם היו לזה השלכות למהותם של הדברים. בעיקר לאור החיבה האישית שרחש לנשיא קלינטון, מאז פגישתם הארוכה בשנת 1994 בז'נבה, ושיחתם החטופה ברבת עמון, בהלוויית המלך חסין. אלא, שלפורמליות, שבמקרה זה מנעה את הארכת המפגש, היו סיבות ענייניות, שהנשיא אסד לא יכול היה להתעלם מהן.

◀ בראשית חודש מרץ החליט הנשיא אסד להרכיב ממשלה חדשה, במקום ממשלתו של מחמוד אלזעבי. ללא קשר לאופיו של המשטר הפוליטי בדמשק, הרכבת ממשלה אינה מהלך פורמלי, כפי שחושבים רבים: **ראשית:** כי היא (הממשלה) מורכבת (מקואליציה של) מספר מפלגות מהחזית הלאומית הפרוגרסיבית, בהובלת

מפלגת השלטון, מפלגת הבעת' הערבית הסוציאליסטית. בלא קשר לחלקן של מספר המפלגות בחזית, ולמשקלן הפוליטי בזירה הפנים סורית, זה לא היה דבר של מה בכך, לקבוע מי יהיו שריהן (בממשלה החדשה), מבלי לקיים ויכוחים, דיונים והתנצחויות אישיות בתוך מפלגותיהן. **שנית:** השאלה אם להותיר את התיקים הבכירים (בידי השרים המכהנים) או לבצע החלפת תיקים בין השרים לבין עצמם, גם היא מהווה נושא לדיון, כולל עם נשיא הרפובליקה אסד, שמאז תנועת התיקונים שלו משנת 1970, נהנה ממעמד ומשליטה בלתי מעוררים, שאין לזלזל בהם. **שלישית:** ואולי הסיבה החשובה מכולן, שנוגעת לנשיא חאפט' אלאסד אישית. שלא ייווצר הרושם, שהקמת ממשלה זו נולדה עקב כינוס הפסגה האמריקנית - סורית, בשל שיקולים פנימיים, שעיקרם חלקו המרכזי, אך הבלתי מוצהר, של ד"ר בשאר אלאסד, במינוי ראש הממשלה החדש וחלק מהשרים.

◀ אחרי שהובהרו הסיבות שמנעו את קיום פסגת ז'נבה לפני מסעו של הנשיא קלינטון לאסיה, נקבע מועד לפגישה בין הצדדים. הייתה אפילו ירידה לפרטים. נקבע ששתי המשלחות תתאכסנה באותו מלון, במלון אינטר-קונטיננטל, ושני שתי המשלחות תהיה קומה אחת ריקה מאורחים, מטעמי ביטחון ולוגיסטיקה. כמו כן נקבע שהמעליות תתחלקנה (בין שתי המשלחות) ותסומנה הכניסות במספרים. כמו כן סוכם כיצד תבצע אבטחת שני הצדדים, וכששני הנשיאים יגיעו לז'נבה ב-25 במרץ. השגריר האמריקני בדמשק, ראיון קרוקר, לואא' עדנאן מח'לוף, ראש הטקס הסורי ומחי אלדין מסלמאניה, עמלו ימים ארוכים ושעות רבות כדי להגיע לסיכומים של פרטים אלה.

◀ לא היה קל להיכנס לפרטים אלה. הדבר הושג רק אחרי שהנשיא קלינטון הצליח לשכנע את הנשיא אסד, טלפונית, באופן אישי, בנוגע לשני עניינים: הראשון: שחילוקי הדעות שהיו בשפרדס, בין קלינטון וברק נפתרו. כלומר, שמה שנדרש לעשות הוא לסמן את גבולות ה-4 ביוני 1967, ולא לנהל דיון על זכותה של סוריה (לדרוש את) נסיגת ישראל לגבולות אלה. או אז, התקדמות זו, תעודד את לבנון להתחיל בשיחות. העניין השני שנקבע היה: שמועד קיום הפסגה בין שני הנשיאים יהיה אחרי שובו של הנשיא קלינטון מהביקור בהודו, כלומר, ביום שבת, ה-25 במרס, בערב, ולא קודם לכן.

◀ הנשיא קלינטון הגיע לז'נבה באיחור ממסעו לאסיה, כתוצאה מכך חל בהכרח עיכוב מה בלוח הזמנים שנקבע. בשעה שתיים אחר חצות, כלומר בשעה שלוש עם שחר, לפי שעון דמשק, התקשר אלי הנשיא אסד לחדרי ואמר לי שלא הלך לישון עד אותה שעה, וביקש לעבור איתי על הנקודות שהוכנו לשיחה המיועדת למחרת, עם הנשיא קלינטון. ידעתי שהוא ישן רק שעות ספורות בליל הטיסה, כי הוא נהג ליידע אותי על כך תמיד בטיסה. דאגתי שהוא לא ישן כראוי מיום האתמול ועד עכשיו. הפגישה המיוחלת הייתה אמורה להתקיים בעוד מספר שעות, ובריאותו של הנשיא לא הייתה במיטבה.

◀ ברור שהמהומה שהתרחשה במלון עם הגעת הנשיא קלינטון, הקיצה את הנשיא אסד משנתו, וכנראה שגם את כול אורחי מלון אינטר-קונטיננטל. אמצעי הביטחון שנקטו, כצפוי, בדרך משדה התעופה אל המעליות שבמלון, היו חמורים. הנשיא אסד אמר לי, שסוכם כי מטוסו של הנשיא קלינטון ומטוסו יגיעו בשעות הערב, בסמיכות זמנים, והוא ציפה להיפגש עמו בשדה התעופה, כפי שהוא אמר לו בטלפון.

◀ הוא (אסד) שאל אותי אם ראוי לערוך לו כעת, אחרי הגעתו, קבלת פנים, שהרי כערבים אנו מצווים להיות נדיבים כלפי המגיע אחרון. השבתי לו שהאמריקנים לא מבינים את מנהיגו, והם עלולים לפרש זאת אחרת, ביחוד בשעת לילה מאוחרת שכזאת.

◀ אחרי שעזבתי את הסוויטה של הנשיא במלון, לא העסיקה אותי יותר הפגיעה שלו במנהיגים הערביים, זה לא עמד בסתירה לאישיותו ולדרך החשיבה שלו. לא העסיקה אותי גם חיבתו לנשיא קלינטון, שהייתה אמיתית, שלא זיכה בכמותה שום נשיא אמריקאי לפניו. מה שכן העסיק אותי, במרבית הזמן, הייתה ההחמרה במצבו הרפואי, שלא נעלמה מהעין.

◀ למחרת קרא לי הנשיא לפגישה בסוויטה שלו בשעה 0900. בניגוד לחששותיי, מצאתי אותו במצב טוב מאוד. שוחחנו עד השעה 1000, אחר כך הודיעו לנו אנשי הטקס, כי הנשיא קלינטון עלול להתאחר מעט מהמועד המיועד, משום שהגיע אמש בשעת לילה מאוחרת. המתנו שעה, שעתיים, שלוש וארבע שעות. הנשיא אסד המתין מבלי לרטון או לכעוס, והביט מדי פעם בפעם מבעד לחלון אל עבר אגם ז'נבה, ואמר, שעליו להיות בתנועה מתמדת, על מנת להמריץ את מחזור הדם בגוף. הודעתי לו שדניס רוס חזר מישראל בכדי לעדכן את קלינטון על מחשבותיו העדכניות של ברק. מעניין אם הוא (קלינטון) ניפגש אתו אחרי הגעתו בשעה המאוחרת של הלילה? או שהוא פוגש אתו כעת, הבוקר, לפני המפגש?

◀ בסופו של דבר הודיעו לנו על בואו הצפוי של הנשיא קלינטון בסביבות השעה 1500 ושהפגישה תהיה מצומצמת, בהשתתפות הנשיאים, שרי החוץ אולברייט ואלשרע, המתרגם הלאל, בצד האמריקני, והמתרגמת (בת'ינה) שעבאן בצד הסורי. הנשיאים נפגשו ליד המעלית המיועדת בקומה הריקה והמאובטחת היטב, שבאחד מהאולמות שלה צפויה להיערך הפגישה. הנשיא קלינטון הופיע כשחיוך רחב נסוך על פניו. אחרי שלחץ את ידו של הנשיא אסד והעניק לו עניבה במתנה, אמר לו, שהוא קנה לו אותה באחת החנויות, במהלך מסעו באסיה, כשחשב על פגישתם הצפויה בז'נבה. זו הייתה עניבה בצבע כחול זוהר בתחתיתה ומצויר עליה ראש גדול של אריה עם ראשי אריות קטנים. הנשיא לא התלהב ממנה וגם לא הביט בה ארוכות. פתיחה זוהרת זאת הדהימה אותי. לא הנשיא ולא בנו היו חושבים לקנות או לענוב אותה.

◀ נכנסנו לחדר דיונים רחב ידיים, שלא היה בו שולחן דיונים רחב, כמו זה שהיה במפגש ב-1994. שני הנשיאים ישבו סמוכים זה לזה. לצד כול אחד מהם ישבו שרי החוץ והמתרגמים. הנשיא אסד הופתע לראות את דניס רוס, שהתכוון לשבת ביננו. הוא הביט לעבר קלינטון ואמר לו, שסוכם שהמפגש יצטמצם רק לשרים אולברייט ואלשרע. קלינטון השיב, שדניס יעזוב את הפגישה מיד לאחר שיציג בפניהם את מפת הגולן, שהשקיע ביחד עם ברק, ראש ממשלת ישראל, שגילה גמישות והבנה לדרישותיהם, והוא מוכן להחזיר את כול הגולן, פרט לרצועה ברוחב 500 מ' בלבד, מהכנרת, ואולי אפילו 400 מ', על פי מה שהם יסכימו.

◀ עד אותו רגע האזין הנשיא אסד בקשב רב, אבל כאן, קטע את הנשיא קלינטון, ולא רצה להתווכח, כהרגלו. הוא אמר בכעס כבוש: "הם לא רוצים שלום". אחרי שהנשיא קלינטון הביט בפיסות הנייר שהחזיק בידיו, המשיך ואמר, שברק יודע על דבקוה של סוריה בכול אדמותיה, אבל הוא לא יכול לוותר על רצועה צרה זו,

והוא ייתן לכם בתמורה אדמה באותו סדר גודל, ואולי אפילו יותר, דרומה מכאן. הוא הצביע לכיוון דניס רוס, שנותר עומד כפוף למחצה, וביקש ממנו לפרוס את המפה על שולחן שהוצב בין שני הנשיאים. רוס אמר, כי מפה זו היא צילום אוויר מלא של כל אזור הגולן, צפון נהר הירדן והכנרת, לפני ובמהלך מלחמת 1967. זוהי מפה ריאליסטית ומדויקת, בניגוד למפה ההיפותטית של פרידריך הוף, האיש שחיבר ספר והיה אחד הדיפלומטים האמריקנים, שעסקו באזור הגולן, בגבולות של שנת 1923, בקו הגבול של הסכמי שביתת הנשק משנת 1949, בקו של ה-4 ביוני 1967, בנקודות המפגש ובפערי המרחק שבין כול הקווים הללו.

◀ העפתי מבט לעבר המפה של רוס. לא הבחנתי בה בקו של ה-4 ביוני 1967, אותו קו שהוא עצמו דיבר עליו עם הנשיא, בחשאי, בשנת 1993, ואחר כך דיבר עליו שוב, בנוכחותי ובנוכחות וורן קריסטופר, בשנת 1994. היה חוסר בהירות לגבי הקווים והמקומות שעליהם הצביע רוס במפה שלו, שהיה בה ערבוב של צבעים, בין כחול וכחול כהה, בין אפור בהיר וכהה עד שחור. לא היו סימנים מפרידים, ולא סומנו אתרים קונקרטיים. לא היו קווים ברורים ולא צוינו שמות של כפרים ועיירות שהיו מוכרים באותה עת.

◀ לא הייתה לנשיא אסד ולו סקרנות מינימלית להתבונן במפה הזאת. הרי הוא טייס, שידוע כיצד היו מצלמים צילומים אלה מהאוויר בשנת 1967. לדידו לא מדובר כאן כלל בצילום אוויר של הימה, אלא בחיים שלו ממש. הוא חי את חייו עם חבריו על האדמה, ועל חוף הימה, כשהיה משתופף בכדי לטבול במימיה.

◀ קלינטון ניסה להסב מחדש את תשומת לבו של הנשיא אסד למה שהקריא, אך ללא הצלחה. כעבור מספר דקות מועט, שלא הספיק לו אפילו כדי לעבור לנושאים אחרים שהיו חשובים לשני הצדדים, כמו הביטחון ההדדי, היחסים, ותחנות המעקב. הנשיא אסד איבד עניין, כשהבין שהם לא רוצים שהסורים יתקרבו, בכול צורה שהיא, אל מימי הימה. או אז טען קלינטון, כי השר אלשרע כבר הסכים בשפרדס, למה שהוא הציע כעת בדבריו. נאלצתי לקטוע את הנשיא קלינטון ללא קבלת רשות, כדי להזכיר לו את הוויכוח שהתנהל בינינו בבית הלבן ובשפרדס, את ההקשר שבו התנהלו ויכוחים אלה, ואת העובדה שאני אף פעם לא התייחסתי, בשיחותי עמו, או עם אולברייט, לסוגיית מספר המטרים שנהיה רחוקים מהימה. הזכרתי לו גם, שהוא היה זה שהתייחס לקו הגבול משנת 1923, ולעשרת המטרים, ולא אני. אז הוא השיב: "אבל אתה הסכמת שהריבונות הסורית היא על כל האדמה, והריבונות המלאה על הימה היא של ישראל". אז השבתי לו: "אבל איך ניתן לממש את הריבונות המלאה עד לקצה קו הנסיגה לגבולות ה-4 ביוני, מבלי לגעת במימי הימה? הרי אתה, כבוד הנשיא, אישרת לי, שהריבונות הסורית המלאה תחול על אדמות הגולן, עד קו ה-4 ביוני, והנה אתה רואה שהישראלים לא יוותרו על הימה בשום הסכם.

◀ כשאלברייט ראתה שהוויכוח מחריף יתר על המידה, היא קטעה אותי ואמרה: תן לנשיא להשלים את דבריו עד סופם. אינני מצליח להבין איך יכול היה הנשיא קלינטון, שאישר בעצמו באיגרת חתומה לנשיא אסד, ש"פיקדון רבין" מצוי בכיסו מזה שנים, ושברק עצמו לא ביקש ממנו למשוך אותו, אם כן, איך יכול היה, כמתווך הוגן, שלא להכיר בו (בפיקדון) ולשנות את קו הנסיגה במאות מטרים. נראה שהתבטאותי החריפה כלפי קלינטון, הייתה הסיבה לכך שאלברייט כתבה לי על פתקית: "אנא ממך אל תקטע את הנשיא", בניסיון מצדה לשכך את התדהמה שעורר הנשיא שלה בפתיחתו של המפגש.

◀ יתכן שהנשיא קלינטון יצא מתוך הנחה שמצבו הבריאותי של הנשיא אסד יאפשר לו (לקלינטון) להעביר את מה ששם בפיו של שר החוץ הסורי, ללא התנגדות ממשית (מצד הנשיא אסד), בגלל האמון הרב והמתמשך ששרר בין הנשיא אסד לשר החוץ שלו, מזה עשרות בשנים. או אולי, הוא החליט לנקוט, מנקודת ראות מדינית מקיאבליסטית, בטקטיקה מדינית, אותה למד בסופה של הקדנציה השלטונית שלו, אחרי שצלח מבחנים קשים, ונקלע ללחצים שונים, העלולים להימשך גם אחרי שיעזוב את הבית הלבן, וזאת כאשר הבין אל נכון, שהנושא ונותן הסורי היושב לצדו כעת, לא יהיה אותו נושא ונותן, שימשיך אתו את הסכם השלום.

◀ היה על קלינטון, בסיועו של דניס רוס, שהישראלים והאמריקנים לא יכלו לוותר עליו, רפובליקנים ודמוקרטים כאחד – לקבל את הצעתו של אסד, שאולברייט, אלשרע, רוס והאחרים ימשיכו לטפל יחדיו בנושא זה בחדר אחר. זאת לא רק בגלל שבריאותו של הנשיא שכבר התישו אותו עוד לפני פתיחת המפגש. לא אפשרה לו לעשות זאת אלא משום שהוא סמך על פארוק אלשרע ועל יכולתו להוביל את תהליך השלום מא' ועד ת'.

◀ התנהלנו לנו בעצלתיים לחדר סמוך. רוס המשיך בנוכחות אולברייט, את הדברים שפתח בהם קלינטון. הוא לא הרים את ראשו מעל צרור הניירות שהיה נתון בין ידיו. אמרתי לו: אל תמשיך. נראה לי כי מה שאתה עומד לקרוא ארוך, ויחייב דיון עוד יותר ארוך. עדיף שתמסור לידי בת'ינה שעבאן עותק מן הדברים שאתה מבקש להביא לידיעתנו. אולברייט קיבלה את הצעתי, אך רוס לא עמד במה שהבטיח, ולא מסר דבר לד"ר שעבאן. הוא גם לא הסכים לנוסח ההודעה התמציתית לעיתונות, שאולברייט כבר הסכימה לה, קודם לכן, וזאת על מנת שניתן יהיה להטיל על סוריה את האחריות לכישלון המפגש. ואכן, לאחר פגישת הנשיא קלינטון עם נשיא מצרים מבארק, בווישינגטון, הטיל קלינטון את האחריות לכישלון פגשת ז'נבה על הנשיא אסד באומרו: "הכדור נמצא כעת במגרשו" (של אסד). אבל מאוחר יותר, בספר זיכרונותיו – "חיי", הוא חזר בו מכך, וקבע, שברק אכזב אותו, כי הוא לא חשף בפניו, מראש, את כוונותיו בשיחות עם הסורים.

◀ האמת היא, שהנשיא קלינטון ציין בפני את קו הגבול משנת 1923 רק פעם אחת, בפגישה שהזמין אותי אליה בבית הלבן. הוא גם לא ציין באוזני, או באוזני הנשיא אסד, בשיחות טלפון או במפגשים קודמים, דבר על כך, שהשמעות של "הפיקדון" שהוא מחזיק בכיסו, איננה נסיגה ישראלית מלאה עד לגבולות ה-4 ביוני 1967. לכן התייחסתי, באותה עת, לאזכור של קלינטון את קו הגבול מ-1923, ואת עשרת המטרים, כתרגיל מחשבתי, ותו לא. על כן אמרתי לו, שגם אילו היינו מניחים לצורך הדיון, שעשרת המטרים שמבקש ברק (מיועדים להקמת מסלול מרוצים למכוניות, הרי גם אז לא הייתה מתאפשרת כניסה של מכונית נוספת, במקרה שמכונית הייתה נתקעת (במהלך המרוץ) והיה צורך לפנותה מהכביש. אז כיצד יכול אדם נבון, עם ראש פתוח, כמו שמתארים את ברק, להעלות על דעתו, שתושבי הגולן הסוריים, שישובו לשטחים שחיו בהם ב-4 ביוני 1967, יסכימו להיעצר במרחק של עשרה מטרים מן הימה, ולהסתפק בהתבוננות בכנרת במבט רומנטי, כמבטו של משורר הכותב יצירה ספרותית דוגמת שיר "הימה" של לה-מרטין, אך מבלי לגעת בה, או להרוות את בוסתניהם במימיה? האם איש הקומנדו גיבור החיל ברק, באמת חשב שהמתנחלים בגולן יתמכו בנסיגתו מהגולן?

◀ ב-27 במרץ, בטיסתנו חזרה, מז'נבה לדמשק, אחרי המראת המטוס, התייצבותו בגובה השיוט השגרתי והיחלשות רעש מנועיו, ולאחר שתיקה ארוכה, התחלנו לעשות הערכה לגבי מה שהתרחש. ההערכה התמקדה

בעיקר במשמעותו של "הסיפור הקצר", וזה הסתכם בכך: ש"המשחק הגדול" שפתחו בו הישראלים, "רודפי השלום", עם האמריקנים, "המתווכים ההוגנים", נחשף לעיני כול, והגיע לסיימו. היו לסוריה סיבות מוצדקות ללכת על אופציה אסטרטגית של שלום. ברית המועצות קרסה כבר בראשית שנות התשעים. לא הייתה לנו יותר הגנה בראיה ערבית או מצרית, מאז חתימת חוזה השלום המצרי – ישראלי. לא היה לנו יותר עומק אסטרטגי בכיוון עיראק, מאז התמוטטות "האמנה הלאומית" והמלחמות חסרות הטעם שבאו בעקבותיה, נגד איראן ונגד כוויית. לא הייתה יותר השפעה בעלת משמעות ל"הכרזת דמשק", אחרי שבוטל המרכיב הביטחוני שהיה בה, לבקשת המלך. זו היסטוריה אמיתית שאין להתכחש לה. למרות כל אלה, המתנחלים הישראלים, גונבי האדמה הסורית, לא יוכלו לעולם לחיות בבטחה. וגם זו היא אמת שאין להסתיר אותה.

◀ אחרי שהרהרתי בקול רם על כול אלה, אמרתי לנשיא אסד: "אני יכול להבין מדוע ממשיכים הישראלים לרמות את עצמם, ולנסות לשבור גם את רצון האחרים, אך אינני מבין מדוע הועתקה הונאה הזו אל המעצמה הגדולה והחזקה בתבל, שמשקרת ומכזבת ללא כל סיבה או אינטרס נראה לעין". הנשיא הגיב בחיוך מריר ואמר: "האם גם מדינות קטנות יכולות לשקר ולהונות כמו המעצמות הגדולות?" אין לי צל של ספק לגבי רצונו של הנשיא קלינטון להביא את סוריה וישראל להסכם שלום בחסותו, שלא לדבר על היותו של הסכם כזה הישג, שהיה ראוי לזכות בפרס נובל, או להיחשב מהלך היסטורי גדול, שיותר את אותותיו בכל רחבי האזור, ובעולם כולו. החשש הוא רק ממה שיעוללו הישראלים עם זה בעתיד.

◀ מאידך, אני מאשים את הנשיא קלינטון, שלמרות פיקחותו, כישוריו האישיים ושליטתו האפקטיבית בתוקף ממדיה הגדולים של ארצו, על כך שלא היטיב לנהל הדיאלוג ולהביאו ליעד ההגיוני המתבקש, אחרי שעות, חודשים ואף שנים של פגישות ושיחות טלפון שניהל עם הנוגעים בדבר בשני הצדדים, במטרה להגיע להסכם המבוסס על המשוואה של אדמה תמורת שלום. השאלה המהותית לגבי משוואה זו, אם היא מונעת מכוונות טובות ומהיגיון בריא, ולא מכוונות רעות והיגיון של עוצמה, הינה: איך אפשר לממש נסיגה ישראלית לקוי ה-4 ביוני 1967, מבלי לגעת במימי ימת הכנרת? במילים אחרות וברורות יותר, כיצד יכולה ישראל לטעון לריבונות מלאה על הכינרת, שכאילו החוף הצפון מזרחי שלה גובל בחלל ריק, ולא במדינה הסורית? ובצורה ריאלית יותר, איך אפשר לסרב לסמן את קווי ה-4 ביוני, (שהותו) במאמצים משותפים של מומחים משני הצדדים, ולטעון, שהצד הסרבן רציני בכוונתו לחדש את המו"מ ולהגיע להסכם שלום?

◀ קיוויתי אז, שהנשיא קלינטון יפנה שאלה זו לברק, ישמע את תשובתו, ואחר כך יזמין את הנשיא אסד לפסגת ז'נבה, אם יגלה אצל ברק כוונות טובות והיגיון בריא. אין שום קשר למחלתו של אסד ולחוזק שריריו, עם הצלחתו או כישלונו של הכינוס. גם לא למפה של רוס, ולמזכרים שלו, שתרמו את תרומתם להחמצת השלום.

השלכות כישלון פסגת ז'נבה

◀ כישלון פסגת ז'נבה עורר דאגה באיחוד האירופי. נעניתי לבקשות שהופנו אלי ע"י שגרירי מדינות האיחוד בדמשק, והזמנתי אותם ב-30 במרץ 2000 לסעודת עבודה. שוחחנו על מה שקרה בפסגת הנשיאים אסד וקלינטון, ועל השפעת הדבר על עתיד תהליך השלום באזור. הם הציגו מספר שאלות שנבעו מחשש שהתעורר

בקרב חלק מהם, מן ההשלכות שיהיו לכישלון, על יציבות לבנון ועל הביטחון באזור. אצל אחרים הייתה סקרנות לשמוע פרטים על המפגש בז'נבה, כדי שיוכלו להשיב על שאלות שיגיעו מבריסל, ומבירות אירופה.

◀ כמו כן נערכו אצלנו ביקורים של מספר משלחות. בין החשובים שבהם ביקורו של ראש ממשלת קנדה, ז'אן קרטיאן ב-18 באפריל, שנועד עם הנשיא חאפט' אלאסד לישיבה ארוכה יחסית, במהלכה העלה הצעה – שהוא הגה, בתוקף תפיסתו את מעמדה ותפקידה של קנדה, כתורמת הגדולה בעולם לכוחות השמירה על השלום של האו"ם – שסוריה וישראל תסכמנה להסב את השטחים הקרחים שמסביב לכינרת לשמורת טבע ותיירות, שאין לה אח ורע בכול העולם. תשובתנו הייתה, שצריך קודם כול לדעת מהם גבולות השטחים הקרחים, אחר כך נחשוב על שמורות הטבע.

◀ במחצית חודש מאי 2000 ביקר אצלנו גם נשיא איראן, מחמד ח'אתמי, ואחריו הגיע גם שר החוץ האיראני, כמאל ח'ראזי. כמו כן הגיע אלינו השר יוסף בן עלוי. כמה ימים מאוחר יותר, נפגש הנשיא אסד עם הנשיא מבארכ בקהיר, ולאחר מכן הגיע אלינו לביקור בדמשק מלך ירדן, עבדאללה השני, ב-21 למאי 2000. למרות כל הביקורים האלה, השלום נחבא מאחורי האופק האפל.